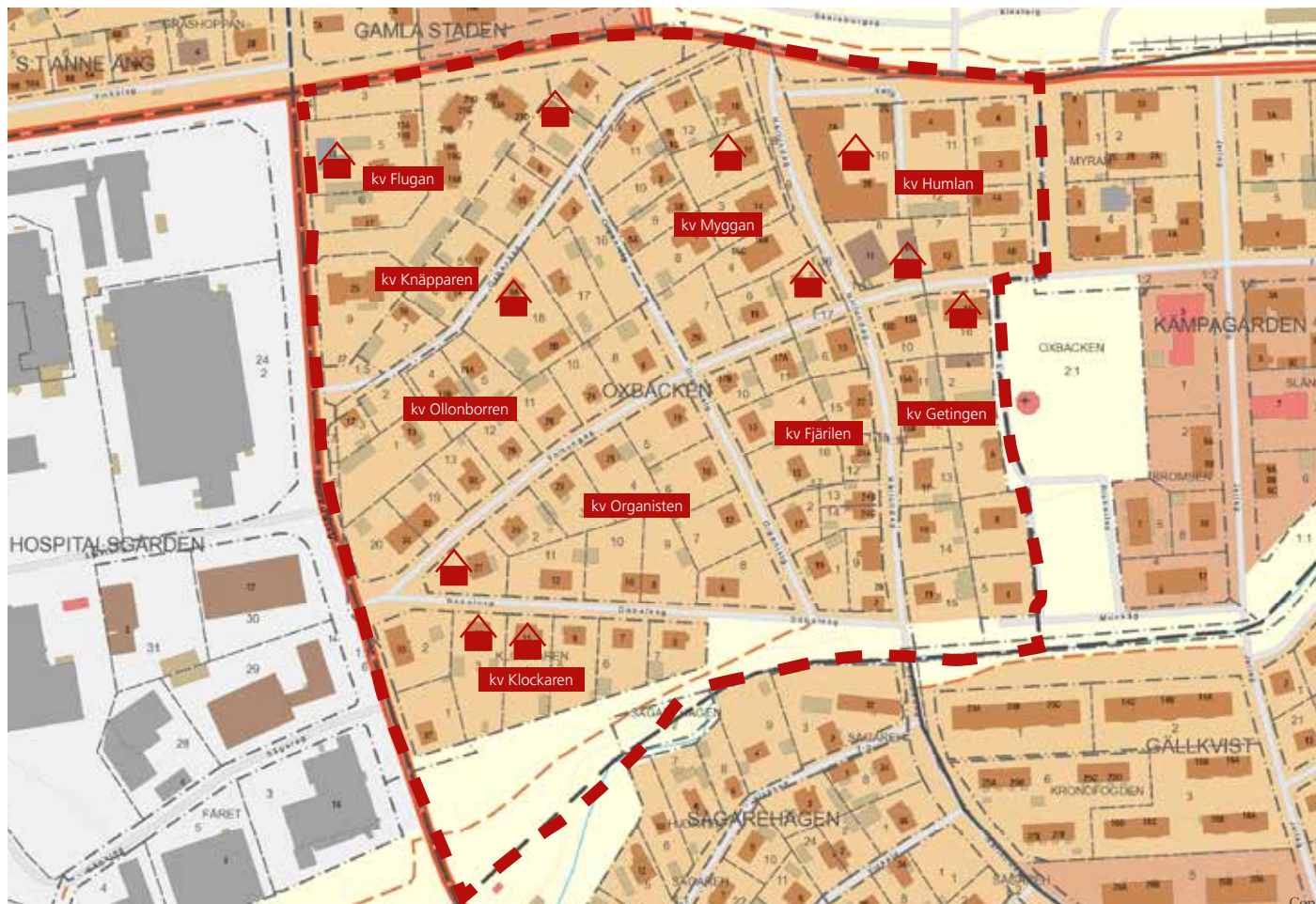

Oxbacken

OXBACKEN

Berörda kvarter

Flugan, Fjärilen, Getingen, Humlan, Klockaren, Knäpparen, Myggan, Ollonborren, Organisten

q- och/eller k-märkta byggnader i detaljplan:

Samtliga byggnader i kvarteren Flugan, Humlan, Knäpparen och Ollonborren samt Myggan 11, Myggan 12 och Myggan 13

Byggnader som är välbevarade och värda att ta lite extra hänsyn till vid framtida förändringar:

- Döbelnsgatan 11 (Klockaren 4)
- Döbelnsgatan 13 (Klockaren 3)
- Filipdalsgatan 13 (Flugan 5)
- Folkungagatan 11 (Getingen 16)
- Folkungagatan 14 (Humlan 8)
- Folkungagatan 27 (Organisten 1)
- Härlundagatan 12 (Myggan 2)
- Härlundagatan 18 (Myggan 5)
- Oxbacksgatan 6 (Knäpparen 2)
- Oxbacksgatan 9A (Ollonborren 18)
- Vallgatan 2A, 2B, 2C,
- Härlundagatan 7 (Humlan 10)

Producerad av Skara kommun 2019. Tryckår 2019. Ingår som nr 5 i Skara kommuns skriftserie över stadsdelar. Tack till Ulf Larsson. Västarvet. Foto sid 2: Patrik Borgenhard.

TUSEN ÅRS HISTORIA, TUSEN MÖJLIGHETER FRAMÅT.

Skara är en stad med en lång och levande historia. Men det är också en plats för ständig förändring och utveckling i stort och smått.

Ett av mina uppdrag som stadsarkitekt är att se till att göra plats för det nya utan att äventyra dagens kvaliteter. Ibland uppstår spänningar mellan dagens behov och önskningar och stadsrummets långsiktiga värden, men oftast kan man hitta en väg där förändring kan ske med respekt för det gemensamma arvet.

Ambitionen med denna skrift är att beskriva stadens bostadsbebyggelse: område för område, 1990-tal såväl

som 1890-tal, det fantastiska likaväl som det mindre fantastiska. Vi försöker sätta fingret på områdets karaktär och därigenom underlätta för den som går i tankar om att bygga ut eller måla om.

Förhoppningsvis kan detta bidra till en gemensam bild av vad vi är satta att förvalta, och en ökad medvetenhet om vad som är värt att värna. Kanske får vi tillsammans också syn på vår stad ur en lite annan vinkel.

ANDERS KYRKANDER
stadsarkitekt

Till vänster: Bebyggelsen på Folkungagatans västra del ger ett sammanhållet intryck. Det brutna sadeltaket (mansardtak) dominerar. **Överst till höger:** På Filipdalsgatan 35 från 1931 har den klassicistiska porten, med tandsnittsfris, ett målat överstycke som på traditionellt vis sammankopplas med fönstret ovanför. **I mitten:** Oxbacksgatan 11B är tillsammans med sin tvilling 11A särlingar i området. De byggdes 1972 helt i klinch med gatans i övrigt dominerande karaktär. I gengäld har 11B ett tidstypiskt utförande. **Nederst till vänster:** Idylliskt samspel mellan 20-talsklassicism, grönska och gatunära bebyggelse på Organistgatan. **Nederst till höger:** Utsikt från Oxbacksgatan 17. Notera det slitna men ändå så karaktärsskapande uthuset.

BYN PÅ LANDET – FAST I STAN

Till vänster: Ett mycket miljöskapande gårdshus utmed Organistgatan. Till höger: Utmed Organistgatan är några av husen långt indragna på de djupa tomterna. Med en rumsskapande gårdshusfasad på grannhuset och mycket växtlighet försvinner stundtals känslan av att befinna sig inne i stan.
Nedan: En av de väl tilltagna gårdsmiljöerna utmed Organistgatan, där trädgården får ta mycket plats framför huset.

Stadsdelen Oxbacken är 1860-talets by på landet, fast inne i stan, med rester av en livlig hantverksverksamhet. Men också tvåfamiljshus från 1920-talet i skuggan av Scan.

Det började bli fullt inne i staden, men förstas attraktivt att bo intill. Slapp man dessutom stadsplanens krav på hur husen skulle uppföras och frihet att hålla djur och bedriva hantverk, då var mycket vunnet för dem som på 1860-talet började flytta in i den norra delen av Oxbacken. Bostadshusen var små stugor och på gårdarna byggdes gårdshus med fähus för djuren, vedbod för värmen, utedass för de nödvändiga behoven och bryggghus för tvätten. Hantverket kunde utföras ute på tomten, sida vid sida med potatislandet. Men att bo utanför staden hade också ett pris. Staden såg Oxbacken som en enskild angelägenhet ända fram till slutet på 1800-talet och det dröjde med gatubelysning, vatten och avlopp.

SUNDBÄRG TOG HÄNSYN TILL PLATSENS FÖRUTSÄTTNINGAR

Till vänster: De brutna sadeltaken (mansardtak) dominerar även Döbelnsgatan, med vissa undantag. Huset i mitten (Döbelnsgatan 9) har förutom vanligt sadeltak även en stilig takfotsfris som tillåts fortsätta in på gaveln. **Till höger:** Utmed grusvägarna i Oxbacken finns även en del yngre och mer storskalig bebyggelse, till exempel Oxbacksgatan 10 och därbortom Oxbacksgatan 12 från 1946. Trots stora stilskillnader är deras placering på tomten likvärdiga och de ger därför gaturummet ett harmoniskt intryck. Oxbacksgatan 10 är troligen byggt som en mindre stuga på 1860-talet och sedan om- och påbyggt omkring 1913. Det har sedan dess fått behålla mycket av sin ursprungliga utformning.

Redan på 1870-talet togs stadsplaneförslag fram som syftade till att reglera bebyggelsen på Oxbacken. Men det dröjde tills arkitekt Fredrik Sundbärgs stadsplan antogs 1909 innan en plan som kom att påverka Oxbacken på allvar togs fram. Sundbärgs plan präglades av tidens nya idéer och lät nya kvarter anpassas efter området terräng, till skillnad från de flesta tidigare stadsplaneförslag som konsekvent lagt rutnätsmönster över stora områden. Det befintliga gatunätet i den norra delen av Oxbacken respekterades av Sundbärg, vilket har stor påverkan på den karaktär som stadsdelen har än idag.

Området väster om stadsdelen Oxbacken var en av de platser utanför staden där kreatur hållits uppställda. Sundbärg avsatte detta område för fabriksändamål och där byggdes 1916 Skara Andelsslakteris första anläggning, på en del av den plats där Scan än idag håller till. Slakteriverksamheten, dess lukter och ljud, har allt sedan dess påverkat stadsdelen.

Till höger: Organistgatan 19 från 1930 sticker ut lite grann från mängden, men mest på grund av tegelfasaden och perspektivfönstren av senare datum, snarare än husets storlek och placering.

TVÅ KLASSISKA SKARA-HANTVERK

Till vänster: Erik Jonssons numera nedlagda gelbgjuteri i korsningen Vallgatan-Filipsdalsgatan är ett verkligt blickfång för dem som anländer till Skara längs med Vallgatan. Adolf Niklasson ritade den tidstypiska 1940-talstillbyggnaden. Notera de relativt stora fönstren och det flacka sadeltaket jämte den slätputsade fasaden.

Oxbacken är också historisk hemvist för två klassiska Skara-industrier, nämligen Erik Jonssons Gelbgjuteri och Skara bryggeri. Gelbgjuteriet flyttade till den plats där lokalerna ännu finns kvar, i korsningen Filipdalsgatan-Vallgatan, 1903. På gelbgjuteriet arbetade gjutare med att göra föremål i så kallad gulmetall, oftast mässing. Genom åren blev det många ljuskronor och ljusstakar men i december 2013 gick det inte att driva företaget vidare och idag står lokalerna tomma. Funkisbyggnaden i två våningar med sin utförliga och stiliga skylt är ett verkligt blickfång för dem som idag kommer in i Skara via Vallgatan (förr med tåget). Den ritades 1947 av skaraarkitekten Adolf Niklasson. Funkisbyggnaden och de till verksamheten hörande träbyggnaderna har ett tydligt kulturhistoriskt värde och kan förhoppningsvis komma till ny användning.

Ovan: Skara Bryggeris anslående byggnad från 1902, sedd från Härlundagatan. Tornet längst bort i bild var ett sätt att förkroppsliga kvaliteten i det som tillverkades i den här byggnaden.

Skara Bryggeri uppförde sin anslående byggnad i hörnet Vallgatan-Härlundagatan 1902. Byggnaden är utförd i en tegelarkitektur som blev vanlig för industribyggnader i slutet av 1800-talet. Fasaderna har bottenvåning i kalksten och därovan gult och rött tegel. Sedan början av 1960-talet har byggnaden istället för bryggeri använts för en rad olika verksamheter och kallas Vallborgen. Sedan många år är det restaurang i den tidigare ölhallen.

GRUSVÄGAR OCH SKYDDAD BEBYGGELSE

Till vänster: Att Oxbacksgatan och en del av Organistgatan fortfarande är grusvägar är mycket karaktärsskapande. Oxbacksgatan 5, till vänster, påminner om stadsdelens ursprungliga bebyggelse men är i ett utförande som berättar mer om sekelskiftet 1900 än mitten av 1800-talet. Till höger: I början av 1990-talet kompletterades Oxbacken med ny bebyggelse. Husens skala och karaktär var tänkt att anknyta till den äldre bebyggelsen.

Märkligt nog har Oxbacksgatan och en del av dess utlöpare, Organistgatan, förblivit grusvägar. I en av kommunens detaljplaner från 1986 tas gatornas låga standard upp som något att bibehålla av miljöskäl. Idag är detta starkt karaktärsskapande för den norra delen av stadsdelen och utgör ett unikt inslag i Skara. Bebyggelsen domineras av sekelskiftets bebyggelse med enplansvillor med förhöjt vägggliv, antingen det skett i form av nybyggnad eller påtaglig ombyggnad. Några små stugor, varav en del tillbyggda genom åren, finns dock kvar och de är viktiga för att förstå hur det här området började växa fram. Grusvägen och byggnadernas placering nära gatan är viktiga faktorer för att miljön ska upplevas sammanhållen.

I ett par av detaljplanerna för Oxbacken från mitten av 1980-talet (som fortfarande gäller) betonas och regleras områdets kulturhistoriska värden, vilket säkert har

bidragit till att områdets karaktär har bevarats sedan dess. Bland så väl museifolk som planeringsfolk började synen på kulturhistoriska värden vid den här tiden svänga från att handla mycket om slott och herrgårdar till att omfatta även enklare bebyggelse. Men det var också på 1980-talet som flera äldre hus revs i Skara, både i Oxbacken och andra stadsdelar. En av detaljplanerna möjliggjorde tre nya lägenhetshus vid Vallgatan som byggdes 1991. Husens skala och gruppering var tänkt att anknyta till områdets karaktär.

STORSKALIGT FRÅN 1920-TALET

Till vänster: Folkungagatan 27 från 1923 ligger som en vattendelare mellan Döbelnsgatan och Folkungagatan. Till höger: Döbelnsgatan 6, som framstår som lägre än flera av de intilliggande husen, ges ändå en känsla av höjd genom sitt anslående tak. Oxögat ovanför entrén, och den påverkan som det tillåts få på takfoten, är en fin detalj.

Från och med Folkungagatan och söderut breder den modernare bebyggelsen ut sig. Här byggdes egnahems- hus med två lägenheter vardera efter en ny stadsplan från 1920-talet, men som föreslagits redan genom Sundbärgs plan 1909. Området kallas för organist- jorden, eftersom detta var mark som Domkyrkans kantor fick en del av sin lön ifrån innan husen byggdes. Genom att husen var väl tilltagna har de inte behövt byggas ut i samma utsträckning som de små stugorna omkring Oxbacksgatan.

Bebyggelsen utgör än idag en av stadens finaste sam- manhållna 1920-talsmiljöer. Bebyggelsen har i huvudsak brutna tegeltäckta tak och fasader som ursprungligen varit putsade (reveterade) eller klädda med träpanel. En del hus har fått putsen utbytt mot tegel och mexisten och ytterligare andra har fått moderna fönster eller byggts till, vilket minskar det kulturhistoriska värdet, men i volym och skala bidrar de ändå till helheten.

Ovan: Det väl omhändertagna flerbostadshuset på Folkungagatan 11 från 1928 ritat av arkitekt Adolf Niklasson. Byggnaden har flera klassicistiska detaljer som festonger och medaljonger på fasaden och är en typisk representant för 20-talsklassicismen.

Läs mer

- Bebyggelseutvecklingen (s. 206-357) i: *Skara efter 1900* av Ulf Larsson (2011)
- *Skara Tätort – bebyggelsehistorisk inventering* (Skara kommun 1985)
- *Så byggdes villan – svensk villaarkitektur från 1890 till 2010*. Björk, Nordling, Reppen (2015)
- *Erik Jonssons Gelbgjuteri i Skara* av Lena Brodin & Freddie Wendin på Prisma Västra Götaland (2018) <https://prismavg.se/exhibits/show/gelbgjuteriet-i-skara>
- *Skara Bryggeri* av Lena Brodin & Freddie Wendin på Prisma Västra Götaland (2018) <https://prismavg.se/exhibits/show/skara-bryggeri-ol-malt>

VÄRT ATT VÄRNA

Till vänster: Den pampiga och klassicistiska entrén på Folkungagatan 11 från 1928. Byggnadens mittpunkt markeras tungt med joniska kolonner vid entrén och två balkonger direkt ovanför. I **mitten:** Den dekorerade entrén omkring pardörrarna på Härlundagatan 18 är ett fint inslag i området. Även byggnaden i övrigt är intressant genom att den är mycket mindre och smalare (och därmed sannolikt äldre) än många omkringliggande hus. **Till höger:** Härlundagatan 12 är ett väl omhändertaget hus med traditionell utformning från det sena 1800-talet, möjligen senare kompletterat med lunettfönster. Typiska stilelement är frontespis, sadeltak, pardörrar och locklistpanel, men även de många symmetriskt placerade fönstren.

Stadsdelen Oxbacken bör betraktas i åtminstone tre olika delar. För det första bebyggelsen i den nordvästra delen av stadsdelen, omkring Oxbacksgatan och den norra delen av Organistgatan. Här är bebyggelsen jämförelsevis småskalig, tillbyggd och varierad. Här är det viktigt att ta vara på de äldre byggnader som finns kvar och göra nya tillbyggnader på ett traditionellt sätt för att behålla karaktären. Det betyder att en äldre byggnad kan tillåtas växa ut med en synlig tillbyggnad, så länge som uttrycket är traditionellt och/eller anpassat till huset. Den typ av oregelbundenhet som finns idag kan då förstärkas. Ett bra exempel på en modern tillbyggnad är den på Oxbacksgatan 10. De nyare huvudbyggnader som finns bör inte ges för stort utrymme eller tillåtas växa i skala; hellre flera små hus än enstaka större.

I den andra delen av stadsdelen, i huvudsak omkring västra delen av Folkungagatan, Döbelnsgatan och södra

delen av Organistgatan, är karaktären mer storskalig. Byggnadernas särdrag och arkitektoniska variation är viktig att bibehålla för att värna om 1920-talskaraktären. Fina och värdefulla representanter för den här delen av stadsdelen är framförallt villorna på den södra sidan av Döbelnsgatan, Döbelnsgatan 6, Folkungagatan 18, 27 och 32-34 samt Organistgatan 12. Tillbyggnader bör här göras diskret, helst osynligt från gatan och inte minska den ursprungliga byggnadens självständiga uttryck. Det är också viktigt att du som fastighetsägare tar reda på mycket om ditt hus innan du planerar för förändringar här. Frågor att ställa sig är till exempel: Vad har min byggnad för stilelement, vilka fasadmaterial och kulörer var vanliga vid tiden då det byggdes, vem är arkitekten? Utifrån byggnadens särdrag kan du välja att återgå till ett tidigare utförande eller hitta ett nytt som passar byggnadens stil och karaktär.

Ovan: Döbelnsgatan 13 från 1928 är ett av de välbevarade husen på den södra sidan av Döbelnsgatan. Den stora trädgården breder ut sig ner mot Afsen.

Den tredje delen av stadsdelen är invid och öster om Härlundagatan. Här är bebyggelsen varierad med bland annat kvartersbebyggelse som Skara bryggeri och flerbostadshus som det mycket välbevarade Folkungagatan 11. Mitt emot 11:an finns Folkungagatan 12 som trots vissa ombyggnader är viktig för områdets karaktär. Härlundagatan 18 är ett annat speciellt inslag i den här delen av stadsdelen. Det är en liten smal stuga med en mycket dekorativ entré från Härlundagatan som ger ett

mycket ålderdomligt intryck. Tyvärr är flera av de andra bostadshusen utmed Härlundagatan mindre varsamt ombyggda genom åren. Men i gengäld finns utrymme för positiva förändringar som återgång till mer autentiska fasadmaterial och fönster när det är dags för underhåll och renovering.

Axel Demker

Planarkitekt, bebyggelseantikvarie

Detta är en skrift om den stadsdel du bor i.

Med skriften vill vi beskriva den karaktär stadsdelen har idag och hur den har uppstått. Den är också en hjälp när du funderar på att söka bygglov eller göra andra förändringar.

Vi har tusen års historia. Och tusen möjligheter framåt.

www.skara.se 0511-320 00